

Igor Jurekovič

**David Chidester: Religion: Material Dynamics.
Oakland, CA: University of California Press, 2018.
253 strani (ISBN 978-052-029-766-1), 27 EUR.**

Prvi desetletji 21. stoletja sta bili za teorijo religiologije in sociologije religije prelomni. Dobro znane kritike koncepta religije so nas naučile, da je sam *koncept* religije moderni izum, zahodnjaški konstrukt, vpet v evropsko krščansko tradicijo in kolonialno ekspanzijo 19. stoletja. Najsi je teža kritike še tako prepričljiva, raziskovalci religije znotraj različnih družboslovnih in humanističnih disciplin od koncepta niso odstopili. Zavezani k skupnemu težišču zavrnitve protestantskega, intelektualističnega razumevanja religije kot nekaj golo umskega, individualnega in tekstualnega so os analize usmerili v *materialnost* religije. Ta teoretska in empirična preusmeritev je privedla do preloma, imenovanega *materialni obrat* v raziskovanju religije. Široko polje materialnega preučevanja religij vključuje raznolike multi- in interdisciplinarne pristope raziskovalcev in raziskovalk, ki prihajajo s področij sociologije, antropologije, religiologije, psihologije, zgodovine in umetnostne zgodovine. V grobem lahko njihove prispevke uvrstimo v naslednje pristope: simbolizem, materialne discipline, materialistična fenomenologija in novi materializem. Delo Davida Chidestra lahko razumemo kot del te revolucije, »ki je osvobodila [religijsko] materialnost – utelešenost in čutila, predmete in njihova družbena življenja, izmenjave in odnose moči, medije in mediacije in vse sile in nihanja v produkciji, cirkulaciji in potrošnji stvari – kot stvar religije, ki terja našo pozornost v njenem preučevanju« (2).

Delo *Religion: Material Dynamics* se bere kot učbenik, sestavljen iz 6–16 strani dolgih esejev. Knjiga je razdeljena na tri dele, ki jih avtor ločuje zgolj formalno, medtem ko jih vsebinsko prepleta in dopolnjuje v smiselno celoto: kategorije, formacije in cirkulacije. V prvem sklopu premisli temeljne analitične kategorije v raziskovanju religije – animizem, sveto, prostor, čas in neskladnost – oziroma njihovo vpetost v izvorne materialne dinamike ter sodobno (ne)veljavnost. Opozori na kolonialni kontekst, znotraj katerega so misijonarji in kolonialni agenti zbirali »dokaze«, ki jih je Tylor uporabil v teoriji animizma (spet drugi v teorijah fetišizma in totemizma), da bi opredelil prvotno religijo in s tem religijo koloniziranih kot verovanje v nadnaravna bitja. Značilnost animistov naj bi bila nezmožnost pravnega vrednotenja predmetov, kakršni so bili tisti, s katerimi so želeli Evropejci trgovati, saj so predmetom (npr. peresom in kostem) pripisovali življenje. Če Chidester animizem analizira historično, Durkheimovo nasprotje med svetim in profanim osvetli v luči produkta sodobne popularne kulture (dokumentarni film *Good Hair*), znotraj katerega naj bi bila svetost predmeta odvisna od intenzivnega religijskega dela interpretacije in ritualizacije. Avtor izvrstno izpostavi vpetost ritualov, kakršno je podaljševanje las temnopoltih Američank s tujimi lasmi, tako v svetovno politično ekonomijo kakor v politično ekonomijo svetega. Namreč, največji izvoznik teh las je Indija; tam hindujci in hindujke svoje lase žrtvujejo v ritualu *tonsure* – dober primer je tempelj Sri Venkateswara v Tirupatiju, kjer v obredno letno sodeluje do 10 milijonov ljudi. Državno »posvečeni« monopol nad britjem

in žrtvovanimi lasmi imajo duhovniki, ki poskrbijo, da večino las prodajo na Kitajsko, tam pa jih uporabijo za izdelavo keratina in lasulj – recimo prav tistih, ki jih ortodoksne judinje uporabljajo za pokrivanje svojih las. Ko so za to izvedeli ortodoksni rabini v Izraelu, so prepovedali uvoz hindujskih las, saj so njihovo uporabo imeli za vrsto malikovanja. Sveto, tako kot lasje, je povsod. Razpoložljivo je za pomenske interpretacije, ritualizacije in razmejitve – vse to pa je neizbežno vpleteno v odnose moči in lastninjena.

Prav družbena pogojenost religije in religioznega je vsebina drugega dela knjige, ki govori o *formacijah*. Te »pomenijo konfiguracije oblasti, v katerih se oblikujejo religijski simboli, diskurzi, prakse ter institucije« (5). Religijske formacije kot družbeni pojav so kompleksen nabor pomenov in oblasti. Temu primerno se posveti formacijam materialne kulture, ekonomije, kolonializma, imperializma in apartheida. Pri obravnavi slednjih treh je Chidester najbolj suveren. Vloga religije v procesu kolonizacije je bila trodelna – kolonializem je religijo »pokvaril«; jo uporabil kot ideološki dodatek v osvajanju; in z njo pacificiral domačine. Raziskovanje odnosa religije in kolonializma nas usmeri v odnose med religijo in nasiljem, še posebej v odnosih oblasti. Imperializem, kolonializem in apartheid so hkrati izoblikovali politične ter ekonomske pogoje znanstvene produkcije o religiji, po drugi strani pa preoblikovali religijske formacije kolonizatorjev in koloniziranih, ki so prav tako imeli aktivno vlogo v procesu.

Avtor nemara najpomembnejši teoretski uvid pusti za zadnji sklop – *cirkulacije*. Da bi ostal zvest svojemu podnaslovu, se skozi obravnavo raznolikih pojavov šamanov, mobilnosti, popularnosti, dotika in oceanov posveti materialnim *dinamikam* religije – kako se religija in religiozno v globaliziranem svetu gibljeta in stekata v nove, pogosto sinkretične oblike. S tem misli na tri vidike. Prvič, religijo moramo razumeti v gibanju, ki zahteva, da se raziskovalci religije otresemo preučevanja religijskih pojavov kot zamrznjenih *slik* v zgodovini in se preusmerimo v raziskovanje dinamičnih gibljivih religijskih pojavov. Drugič, kot znamenja religijskih sprememb nas cirkulacije opozorijo na nihanja med religijsko stabilnostjo in inovacijami. Tretji vidik pa predstavljajo raznotere oblike difuzije religioznega, npr. preko produktov popularne kulture, ki niso vezane na specializirane religijske institucije. Religija torej ni v času zamrznjena struktura, temveč je spremenljiv družbeni pojav, ki se venomer giblje na relaciji struktura–posameznik.

Po drugi strani pa prav poglavje cirkulacij – natančneje esej, v katerem se ukvarja s popularno kulturo kot religijo – stoji na najbolj trhljih tleh. Avtor trdi, da lahko na podlagi različnih opredelitev dele popularne kulture razumemo kot religijo. Vzemimo podjetje Coca-Cola. Chidester citira oglaševalskega direktorja podjetja, ki pravi, da je to, kar počnejo, »religija, ne poslovanje« (171). Iz tega izpelje, da je »Coca-Cola religija, saj se vrta okoli svetega objekta, fetiša Coca-Cole, /.../ Coca-Cola je sveti objekt v središču kulturne religije, ki je hkrati ameriška in globalna« (172). Podobno pravi za rock, n roll ali pa baseball, saj »opredeljuje skupnost pripadanja, t. i. ‚Cerkev Baseballa‘« (171). Tu avtor nemara stopi v past enačenja izjemno raznovrstnih družbenih pojavov – pop zvezda Miley Cyrus, baseball in sveta gora Fudži – na podlagi pričevanj »vernikov« o njihovih funkcijah. Mar tu ni na delu tisto, kar Timothy Fitzgerald označi kot »potencial mistifikacije« (Fitzgerald 2000: 13), zaradi česar nadaljuje, da sta koncepta »religije in religij uporabljena v tako različnih kontekstih, /.../ da izgubita jasen pomen« (prav tam:

6)?) Vsaj izjave oglaševalskega direktorja Coca-Cole ne gre jemati dobesedno. Morda se tu odpira prostor razprave o uporabi religijskih metafor za opis posvetnih reči. Hkrati pa je avtor (nevede) postavljen pred vprašanje, kakšen analitični uvid dosežemo, če označevalec »religije« raztegnemo tako široko – ali s tem ne tvegamo izgube njegovega naboja? Ta odlomek knjige je nemara toliko bolj frustrirajoč, saj si avtor sam zastavi bistvena vprašanja – npr. kaj akterji zares mislijo z besedo religija – a bralci na temeljitejšo razpravo o opredeljevanju religije v tradiciji materialne religije čakamo zaman.

Nekaterim pomanjkljivostim navkljub knjiga predstavlja dobrodošel uvod v raziskovanje materialne religije, ki se zdi slovenski sociološki in religiološki skupnosti še nepoznana. Kljub avtorjevi profesionalni pripadnosti religiologiji njegovo neizprosno vztrajanje pri družbenih *pogojih* religije, in ne *kontekstih*, predstavlja sociološki uvid. Četudi ima Chidester specifično teoretsko in raziskovalno pozicijo v materialnem obratu in čeprav njegovega dela ne gre jemati kot sintezo paradigmatške raznovrstnosti, njegova učbeniška obravnava osnovnih kategorij in konceptov dobro očrta raziskovalne novitete materialne religije. Avtorjeva sposobnost humanističnega povezovanja različnih zgodovinskih in sodobnih religijskih pojavov s popularno kulturo in politično ekonomijo ponudi številne raziskovalne nastavke, uporabne tudi v lokalnih kontekstih. Še posebej dobrodošla je njegova neevropocentričnost. Zatorej dela ne gre priporočiti zgolj študentom višjih letnikov s predznanjem sociologije religije, temveč tudi mladim raziskovalcem ter njihovim starejšim kolegom in kolegicam, ki se prvič srečujejo s pristopi materialnega obrata v preučevanju religije.

Literatura

Fitzgerald, Timothy (2000): *The Ideology of Religious Studies*. Oxford: Oxford University Press.